
ПРАВНА КНИЖНИНА

ЕДНА БОГАТА НА ПРАВНИ ЗНАНИЯ КНИГА, КОЯТО СЕ ЧЕТЕ С УДОВОЛСТВИЕ

**Валентин Брайков. Договорът за продажба –
спътник на цивилизацията.
С.: Сиби, 2014, 173 с.**

*Васил Мръчков**

Сред обемистите издания за правна литература тази малка книга с мека подвързия на юридическото издателство „Сиби“ рискува да остане незабелязана. Все пак си мисля, че беглият поглед на любопитния минавач ще бъде привлечен от корицата ѝ с живописна картина от пазар на цветя, където ежедневно се сключват стотици договори за продажба на най-красивите движими вещи.

Първата част от заглавието на книгата „Договорът за продажба“ е издържано в юридически стил: сериозно, делово и сухо. „Интригата“ е в продължението на заглавието – „спътник на цивилизацията“. В него е загадката.

Тази книга си заслужава да бъде прочетена. Заслужава го със съдържанието си, с вътрешната си подреденост, с метафорите и точния юридически език. Книга на ерудит по въпросите, които изследва. Книга, която се чете с удоволствие.

Изследването обхваща само част от правните проблеми на договора за продажба. То включва: съгласието по договора за продажба (с. 36–74); корените на съвременната уредба на продажбата в римското право (с. 75–104); преминаването на собствеността (с. 105–170). Изследването се отнася само до продажбата на движими вещи. Извън неговия предмет са: цялостното разглеждане на цената, преминаването на риска, евикцията, отговорността за недостатъци, прекратяването и развалянето на договора за продажба. Авторският избор е целенасочен. Освен че избраните въпроси са измежду най-важните за продажбата, в тях ясно се изразява ролята на договора за продажба като „спътник на цивилизацията“. И си позволявам да добавя – договорът в цялото негово безкрайно видово разнообразие е не само спътник, но и **фактор** на цивилизацията. Той е велико откритие на човешкия гений като средство за осъщест-

* Професор, доктор на юридическите науки.

вяване и насърчаване на човешкото общуване между страните, който отговаря на човешкия инстинкт за съжителство, за междуличностно доверие и сътрудничество, за стопанското развитие и пазарното стопанство. Тази **комплексна функционалност** на договора за продажба обуславя водещото място, което той заема „в облака от прехвърлителни способности на собствеността“ (с. 91) – както авторът в неговия обичаен метафоричен стил се изразява: ако си представим, че договорите са „столицата“ на гражданското право, то договърът за продажба е нейният централен площад (с. 151), или „сърцето на гражданското право“ (с. 169).

Корените на съвременната законова уредба на продажбата са в римското право около II в. пр. н. е. (с. 86–92). Прехвърлянето на собствеността по римското право се извършва с нарочен ритуален акт, различен от облигационния договор: манципация, *in jure cessione* и прякото физическо предаване на вещта – традицията (*traditio*). От II в. пр. н. е. с разрастването на пазарните отношения и стопанския обмен, когато тежката обрядна процедура става непоносима, въз основа на едикта на претора Квинт Публиций се допуска прехвърляне на собствеността и без процедурата на манципацията.

Книгата съдържа интересни правни анализи въз основа на договори, открити в средата на XIX век, които разглеждат негови специални хипотези: продажба на отрова (с. 95), на бъдещи вещи (с. 95–97), продажба на надежда (с. 97–98), на родово определени вещи (с. 98–100), но остава основната идея на римското право – за дваактния характер на продажбата (с облигационен и вещноправен) ефект. Френският Граждански кодекс (ФГК) от 1804 г. под влияние на идеите на Хуго Гроций (1625 г.) възприема едноактното прехвърляне на собствеността по силата на договора в чл. 1582 и 1583 (с. 22). Това отклонение цели да осъществи баланса между старото френско право, заварено от революцията, неговата приемственост и революцията, философията на естественото право, както и на личните указания на Наполеон към съставителите на Гражданския кодекс за неговото съобразяване с особеностите на френското общество¹, с неговите традиции и с идеите на естественото право, развити

¹ Интересно е да се отбележи, че 200 години след приемането на ФГК въпросът за преминаването на собствеността по френското гражданско право по силата на договора продължава да безпокои френската цивилистична мисъл и поражда съмнение дали неговите автори са искали да възприемат разрешението в чл. 1582 и 1583 ФГК за преминаването на собствеността с облигационното и вещноправното действие на договора за продажба. Посочва се, че това разрешение е плод на еkleктично обединяване на римското право, завареното от революцията френско право и идеите на естественото право, което създава безспорни практически трудности при прилагането му (вж. **J.-P. Chazal, S. Vicente**. Le transfert de propriété par l'effet des obligations dans le Code civil. – Revue trimestrielle de droit civil, juillet-septembre 2000, No. 3, 477–506).

през XVII век от Хуго Гроций². Тя се възприема и в чл. 1447 и 1448 на италианския Граждански кодекс (ИГК) от 1865 г. (с. 23), откъдето се пренася в чл. 217 и 218 на българския ЗЗД от 1892 г., а след това – и в чл. 183, ал. 1 и чл. 187 ЗЗД от 1950 г. Преминаването на собствеността върху вещта на купувача настъпва по силата на сключения договор съгласно чл. 183 ЗЗД. А за продавача по силата на сключения договор съгласно чл. 187 от действащия ЗЗД възниква задължението да му я предаде. В това се състои същността на облигационното и вещното действие на договора за продажба по действащото облигационно право с рецепцията на уредбата на договора за продажба в чл. 1447 и 1488 ИГК (1865 г.), чийто първообраз са чл. 1582 и 1583 на ФГК (1804 г.). С „пътешествието“ (по израза на автора) по съответните разпоредби на ФГК и ИГК (1865 г.), придружено с обстояни и задълбочени сравнителноправни и историческоправни анализи на съответните разпоредби от френското и италианското облигационно право, авторът проследява и доказва произхода на действащата законна уредба и на облигационното и вещноправното действие на договора за продажба и съгласието за преноса на собствеността (с. 42–52). На това основание проф. Иван Апостолов през 40-те години на миналия век обобщава: „Законът за задълженията и договорите (от 1892 г. – бел. моя) би могъл да се смята следователно за един от верните, макар и косвени последователи на Наполеоновия кодекс, а френската литература и френската юриспруденция са от съществено значение за нас³“.

Интересен и богат по съдържание е първият анализ на емблематичната и проблематична уредба на продажбата на чужда вещ (с. 105–121). Самата идея за продажба на чужда вещ изглежда абсурдна не само защото освен собственика на вещта никой друг не може да се разпорежда с нея, включително и да я продава, но и защото противоречи на общочовешкия принцип *Nemo dat, quod non habet* („Никой не може да даде това, което няма“). И въпреки това правото в неговия стремеж да урежда случващото се в живота въвежда разграничение между случайно ставащото, когато по невнимание или незнание такава продажба е извършена, и умишленото поведение на продаване на чужда вещ от продавач, който знае, че тя не е негова.

² След приемането му и през целия XIX век френският Граждански кодекс се е наричал „Наполеоновият кодекс“. Това наименование се използва и сега, макар и по-рядко. Наполеон също е имал самочувствието, че това е **неговият** Граждански кодекс. За това свидетелстват и записите в неговия дневник от последните дни на живота му (1821 г.) от заточението на остров Света Елена, в който пише: *Ma vraie gloire n'est pas d'avoir gagné quarante batailles. Waterloo effacera le souvenir de toutes mes victoires. Ce qui rien n'effacera, ce qui vivra éternellement, c'est mon Code civil* („Моята истинска слава не е, че спечелих четиридесет битки. Ватерло ще заличи спомена за всички мои победи. Това, което нищо не може да заличи, това, което ще живее вечно, това е **моят** Граждански кодекс“ (Цит. по **Zweigert, K., H. Kötz**. Einführung in die Rechtsvergleichung. 3. Aufl. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1996, S. 83).

³ **Апостолов, Ив.** Облигационно право. Част първа. Общо учение за облигацията. С., 1947, с. 16.

Действащият ЗЗД в чл. 189, ал. 1, като възприема изрично и недвусмислено римскоправното разрешение, признава действителността на договора за продажба на чужда вещ, предоставя на купувача преобразуващото право да развали договора за продажба и да получи цената, разноските и вредите (чл. 189, ал. 1 ЗЗД).

Добросъвестността е важен въпрос в правото и особено в договорното право (с. 122–135). Авторът изброява около 20 хипотези на добросъвестността в ЗЗД от 1950 г. (чл. 12, 20, 188, 189, 192 и др.) и в действащия Закон за собствеността от 1951 г. (гл. VII и VIII), които използват добросъвестността и отрицанието ѝ – недобросъвестността. И нейните корени са в римското право – римскоправната *bona fides*. Източникът на тези морални понятия авторът търси в посланията за „добра“ и „най-добра съвест“ в Библията, откъдето са почерпени и вдъхновенията на българския законодател в ЗЗД-1892 г., а като приемственост и правна традиция са преминали и в ЗЗД-1950 г., и в Закона за собствеността от 1951 г. Категорично е неговото становище, че добросъвестността не е синоним на грижата на добрия стопанин по чл. 63 ЗЗД, иначе законодателят не би ги употребил в двете последователни алинеи 1 и 2 на чл. 63 ЗЗД. Широка е употребата на понятието „добросъвестност“ – във всеки случай със същото съдържание, което се влага в добросъвестността, макар и да са използвани различни термини – на основата на смислови преводи от римскоправната *bona fides* (с. 122–130). В хилядолетната история на правото добросъвестността е прегърпяла богата еволюция в нейните функции (с. 128–130). Трайното в съдържанието на добросъвестността като общо правно понятие с морално съдържание и „мащаб на социалната етика“ (изразът е на проф. Иван Апостолов) е: доверието, тежестта и обвързващата сила на думите и защита на незнанието, щадящо отношение на правото към извинителните човешки грешки (с. 126–127). Интересно в това отношение е и делението, което прави проф. Петко Венедиков на добросъвестността на: етическа – като мярка за точното, почтено и добронамерено изпълнение (чл. 63, ал. 1 ЗЗД-1950 г.), и легална добросъвестност – като субективна увереност за дължимостта и законовото основание на определено вземане, владение, поведение и др. (например чл. 70–72, чл. 78 от Закона за собствеността)⁴.

Добросъвестността е общо понятие на правото, което надхвърля не само договора за продажба, но и цялото облигационно право. Тя намира приложение и в други отрасли на гражданското право (вещното право – вж. по-горе), в отрасли, тясно свързани с материалното гражданско право (гражданското процесуално право, арг. от чл. 3 ГПК), в отрасли, които са „низходящи“ по произход от гражданското право (трудовете – арг. от чл. 8, ал. 1, чл. 75, чл. 125, чл. 245, ал. 1, чл. 353 и др. КТ) и т.н.

Адвокат Брайков представя книгата си като „разходка на правен турист“ в различни уредби на договора за продажба (с. 7). Но професионалното око на опит-

⁴ Венедиков, П. Система на българското вещно право. 3. изд. С.: Университетска печатница, 1947, с. 55; Апостолов, Ив. Цит. съч., 34–37.

ния „правен турист“ знае какво да забележи, какво да отбележи и да изследва в правната археология. Читателят се среща с любознателен познавач, който носи възторга от гения на римското право, от простотата, яснотата и силата на френския Граждански кодекс, от висшата математика на германския Граждански законник, от здравия правен разум на английското право (*common sense law*) на английското право, на техните законодателни първоизточници, на съдебната практика и специалната правна литература. Това му е позволило да представи едно сериозно и задълбочено научно съчинение. За това свидетелстват множеството добросъвестни позовавания на първоизвора и на езика, на който са сътворени минали и действащи законови уредби. Има и малко известни на масовия български читател любопитни факти, като например интригата относно годежа на княз Фердинанд за италианската принцеса Мария-Луиза Бурбонска-Пармска през 1891–1892 г., който е изиграл решаваща роля за предпочитанието на италианската версия на френския Граждански кодекс (1865 г.) пред оригинала – френския Граждански кодекс (1804 г.) при изработването на първия български Закон за задълженията и договорите (1892 г.). Не е приет австрийският Граждански законник (ABGB) от 1811 г. (с. 26–33). В тази надпревара в „експорта“ и „импорта“ на чуждестранен законодателен опит не участва германският Граждански законник (BGB), защото по това време неговият втори проект е в процес на активна подготовка⁵. Авторът не крие възторга си от ЗЗД-1892 г. и свободно го изразява. Той е заплелен от него и на неговия фон представя ЗЗД-1950 г. като „сянка на предшественика си от 1892 г.“ (с. 18). За мен, като навлязъл в правото с възторга от ЗЗД-1950 г., за този връх на българското законодателство, на българския писан разум, лапидарен изказ и юридическа елегантност, действащият ЗЗД остава ненадминат. И съм се питал – на какво се дължи това българско постижение от края на 40-те години на отминалия XX век? За себе си го отдавам на съзвездие от големи български цивилисти – акад. Любен Василев, проф. Иван Апостолов, проф. Нисим Меворах – съавтор на тритомния Коментар на ЗЗД от 1982 г. (1924–1928 г.), проф. Димитър Силяновски, проф. Живко Сталев, проф. Александър Кожухаров, проф. Любомир Радоилски, които са познавали толкова добре европейското гражданско право, че са могли при интелигентното му ползване да направят от него връх в българската правна култура.

Все пак във фокуса на книгата остава съвременната действаща законова уредба на договора за продажба в чл. 183–213 ЗЗД, която чрез приемството в правото носи в себе си кода на римскоправните корени на *emptio-venditio* (покупко-продажбата), на оригинала на френския Граждански кодекс, на италианския Граждански кодекс от 1865 г. и не на последно място – на своя предшественик – ЗЗД от 1892 г. Тази книга позволява по-добре да вникнем в действащата уредба на договора за продажба по ЗЗД и да я разберем. И в това се състои нейното научно и познавателно значение за

⁵ BGB е приет през август 1896 г. и влиза в сила на 1 януари 1900 г.

действащото българско право. Но изследването е открито и за новите въпроси на договора за продажба чрез договора за потребителска продажба (с. 136–140), конвенцията на ООН относно договорите за международна продажба на стоки от 1980 г. (с. 140–145), правилата „Интеркомерс“ (с. 145–151), европейския Регламент (с. 151–160) и др. Погледът към миналото продължава с поглед към настоящето и бъдещето. Това потвърждава стойността на книгата и като изследване за днешния ден.

Поздравявам автора и пожелавам на книгата успех сред читателите.